

Opmerkingen bij het VMNW, deel III (S-X)

Ingrid Biesheuvel

Op vrijdag 1 november 2024 nam prof. dr. Wim van Anrooij afscheid als hoogleraar Nederlandse literatuur tot de Romantiek aan de Universiteit Leiden. Ter gelegenheid van dit afscheid verscheen die dag bij uitgeverij Verloren (Hilversum) de bundel *Trouw aan de tekst. Historische letterkunde in de praktijk*. In mijn bijdrage aan die bundel, getiteld 'Over vakbeoefening, vertalen en Vroegmiddelnederlands' deed ik (in de paragraaf *Vroegmiddelnederlands vertalen ... en bijvangst*) verslag van mijn bevindingen met het werken met het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek (VMNW)* in de jaren dat ik werkte aan een vertaling van de integrale tekst van Maerlants *Der Naturen Bloeme* (2024 verschenen bij uitgeverij Walburg Pers). Het oudst bekende handschrift van Maerlants tekst, het zogenoemde Detmoldse handschrift (Lippische Landesbibliothek, nr. 70), dateert van 1287 en werd vanwege die datering vóór 1300 veelvuldig gebruikt voor het VMNW. Tijdens mijn vertaalarbeid noteerde ik (als 'bijvangst') een aantal opmerkingen en correcties bij de lemmata waarin citaten uit *Der Naturen Bloeme* voorkwamen. Het was mijn bedoeling die correcties door te geven aan het *Instituut voor de Nederlandse Taal* (Leiden), opdat ze in het VMNW verwerkt zouden kunnen worden. Omdat die uiteindelijke verwerking nog wel even op zich liet wachten (zie hiervoor de bovengenoemde paragraaf *Vroegmiddelnederlands vertalen*, met name noot 14, 15 en 18) verscheen als 'tussenoplossing' het eerste deel van mijn alfabetische lijst met correcties etc. (tot en met de letter G) in jaargang 2024 van het online tijdschrift *Trefwoord*, op de site van het *INT*. Het tweede deel, correcties etc. bij de lemmata H t/m R verscheen begin 2025 op dezelfde site. Onderstaand het laatste (derde) deel.

Hierbij nog een drietal opmerkingen:

- het betreft alleen lemmata waarin citaten uit *Der Naturen Bloeme* gebruikt zijn;
- ik zag niet alles, en noteerde bovendien niet alles wat ik wél zag; er zullen zeker nog meer opmerkingen etc. te melden zijn.

Ingrid Biesheuvel

maart 2025

Correcties, suggesties, aanbevelingen en opmerkingen bij VMNW
tegengekomen bij mijn vertaalwerk aan Maerlants *Der Naturen Bloeme* deel II
(de lemmata H t/m R)

Literatuur waarnaar verwezen wordt

Burger: Peter Burger (samenstelling en vertaling), *Jacob van Maerlant, Het boek der natuur*. Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij BV, 1989. [Griffioen]

Gyss. (ed.): M. Gysseling (ed.), *Der naturen bloeme*. Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300). Reeks II, literaire handschriften. Deel 2. 's- Gravenhage, 1981.

Verwijs (ed.): Eelco Verwijs (ed.), *Jacob van Maerlant's Der Naturen Bloeme*. Leiden: A.W. Sijthoff, 1878.

Lemma *sachte*: zie lemma *el, els*

Lemma *salamandra*: is de wetenschappelijke naam van de gevlekte salamander inderdaad drie keer *salamandra*? Volgens o.a. Wikipedia is twee keer genoeg.

Lemma *salmo*: 'vis van het geslacht die in de noordelijke zeeën leeft'. Dat klopt niet. Ontbreekt er een woord achter 'geslacht' (de naam van het geslacht)?

Lemma *scaden*, onder I.1.2. zou ik bij het citaat over de smaragd nog vermelden dat het het tweede *scade* betreft. Het eerste *scade* = schaduw.

Lemma *scoren*: onder I.3. (over de *aspis*): de toelichting 'Een kind doodde eens een jonge *aspis*...' is fout! Het is precies andersom: de *aspis* doodde het kind.

Lemma *see*, onder 2.1: de aanhaling '*bi surs...*' gaat niet over de rivier Saboet. Die staat een stuk eerder in de tekst; daarna komt er een andere. Daarom ook bij lemma ***scheppen (II)*** onder 'met een rivier als object' even checken of het klopt, en wat Gyss. zegt over *ende*: 'lees *ene*' (noot bcj p. 376). Bij lemma ***seebare*** is die emendatie nl. *wel* overgenomen, en bij lemma ***stont, stonde*** ook.

Lemma *seebare*: zie lemma *see*

Lemma *si (III)*: zie lemma *caf*

Lemma *sijn (I)*: zie lemma *celonites*

Lemma *sijn (II)*: onder I.1.5, onder 'in de verbinding *sinere verde gaen*, en dan de laatste aanhaling, en daar de vertaling: dat daar een kat zat... 'kat' klopt niet!! Gaat over *feles* (Verwijs p. 91). Is niet een kat maar een bep. viervoetig dier, volgens VMNW.

Lemma *simia*: waarom is het trefwoord 'simia' en niet 'symia' (= aangetroffen spelling)?

Lemma *singhen (II)* onder bet. 2 (Intr.) Van dieren ... In het materiaal ... en de kikker. Ook nog de pad (zie Gyss. (ed.) p. 299, vers 11795 en 11799) en de *cicada* (krekkel).

Lemma *slaepmuus*: zie lemma *glis*

Lemma *sluten*: onder I.8: gaat niet over nootmuskaat / foelie, maar over de schors van de mastixboom. Maerlant maakt alleen een *vergelijking* met nootmuskaat / foelie.

Lemma *sniden*: past het citaat over *meemfitis* (NB!! elders *memfites*) onder I.9. niet beter onder I.2? [Ik begrijp het probleem hier, qua betekenis. Ik heb vertaald: ... geven aan iemand bij wie iets weggebrand of weggesneden moet worden. Het gaat hier toch om een medische handeling en niet over pijnigen, martelen etc. zoals onder betekenis 9.]

Lemma *soete (II)*: ik denk dat het citaat over de *aloes*, dat nu onder bet. 1 'dierbaar, bemind' staat, eerder thuishoort onder 4. 'zoet (van smaak, geur)'. Het gaat over de *soeter roke* van de aloë.

Lemma *spaenge*: ... *den duutschen*... gaat niet over smaragden, maar over de dondersteen; zie het citaat daar vlak na, Nat. Bl. D. p. 386, r. 36-37, waar *t.w. dondersteen* wel correct is.

Lemma *sparke*: zie lemma *clærheit*

Lemma *spronc*: s.v. 3, aanval, 1^e aanhaling. Hier staat dat het over de hyena gaat, maar het gaat meer bepaald over de hyena-hond (*VMNW*), *lycaon pictus* = Afrikaanse wilde hond (of is dat misschien dezelfde als de hyena?)

Lemma *starc*: onder 2, een na laatste aanhaling (*gheleu so esset* (t.w. de mol) gaat niet over de mol maar over de unicornus / eenhoorn (Zie CGyss p. 120); de beschrijving van de mol (*talpa*) staat daar vlak boven, de *unicornis* begint in vers 4351.

Lemma *steen*: zie lemma *borax*

Lemma *stont, stonde*: zie lemma *see*

Lemma *stro*: zie lemma *caf*; NB!! in lemma *stro* moet in het citaat waar de *agaat* in voorkomt, anders omgegaan worden met de noten *bfg*) en *bfh*) van Gysseling p. 390. Zie wat de redactie van *VMNW* daarover zegt in lemma *caf*.

Lemma *sudenwint*: in de derde aanhaling (over de *rais* = rog) moeten aan het eind de woorden '*darmen deser vele vint*' verdwijnen. Die horen grammaticaal nl. bij het vervolg (zie Gyss. (ed.) p. 266).

Lemma *suppositorius*: zie lemma *coude*

Lemma *Surs*: is het een Hebreeuwse naam of Griekse naam? Er staat daar ook nog een 'werkmededeling' (denk ik): "MOET TOEGEVOEGD [...]".

Lemma *swaer (II)*: onder 1. E. 2 (veel inspanning vergend): in het citaat '*dese steen verdriuet...*' zijn twee voetnoten van Gyss meegekomen (lees Ametistus ...). Weghalen!

Lemma *swellel*: in het citaat achter *rvte + water* moet nog komen (l. warm). Eerste deel van het citaat kan ook weg; citaat beginnen met '*jeghen suellinghen*'.

Lemma *tale (I)*: onder bet. 6. Verhaal, geschrift is de voorste begrenzing van het 2^e citaat (over de *trebius*) niet goed. Het moet zijn: *sijn smare wonder so es dit*. Zie Gyss. (ed.) p. 269 en de variant bij Verwijs (ed.) p. 36 vers 1094.

Lemma *tejeghen (II)*, onder III.1. gaat niet over kristal maar over de *crisoletus* (bep. metaalverbinding).

Lemma *Tiberius*: onder 1. Ceasar → Caesar.

Lemma *tonghe*: in de verbinding *die tonghe scherp ende quaet ....* Gaat het hier niet gewoon om een pijnlijke, ruwe tong? Zie Latijn *asperitatem lingue*. Zie ook VMNW s.v. quaet en s.v. scarp.

Lemma *twee*: onder 1.7.2. moeten in het citaat over de *koki* de laatste woorden (*ten xii daghe*) weg. Die horen grammaticaal bij de volgende zin.

Lemma *Tyrus (I)*: is het een Hebreeuwse naam of Griekse naam?

Lemma *utebringhen*: zie lemma *celonites*

Lemma *vaen, vanghen (II)*: zie lemma *werc*

Lemma *valle*: zie lemma *met*

Lemma *varwe*: in het 5^e citaat onder 1. moet het eerste woord (*nar*) weg. Dat hoort bij de vorige zin (*verre ende nar*).

Lemma *vat (I)*: zie lemma *auctor*

Lemma *vat (I)*: zie lemma *maniere*

Lemma *veninen*: de aanhaling onder 1. vergiftigen '*vp bome clemmet*' gaat niet over de *rutela* maar over de *salamandra*.

Lemma *verdroghen*: zie lemma *berste*

Lemma *versch (I)*: zie lemma *cinifes*; ik zou hier dan ook willen voorstellen: een kleine soort vlieg → een mug.

Lemma *verscheiden (III)*: onder II.B.2 'eindigen, ophouden': 'roerdomp' moet zijn 'nachtuil, oehoe'.

Lemma *versieden*: zie lemma *heet (II)*

Lemma *verslaen*: onder I.I.B M.b.t. een zaak, en dan 1. Vernietigen. De toelichting ('planten ... groeien') klopt niet! Zie Verwijs (ed.) p. 121: vers 595 t/m 599 = één geheel. *scade* = hier: schaden, en niet schaduw! Zie ook het Latijn in noot 3, waaruit blijkt dat 'vrucht' in Gyss. (ed.) 13138 ontbreekt. De vruchten zijn dus goed voor '*venijn in spisen*'. Dit deel dus grondig herzien.

Lemma *verslaghen*: hier is in de 3e aanhaling 'dar si iemen weten verslegghen' de tekst van de twee voetnoten uit Gysseling p. 111 noot pc) en pd) terecht gekomen! Verwijder 'hier ontbreekt weer lees Papio'.

Lemma *verwarmen*: onder I.1. klapperboom → kapperboom.

Lemma *vet (II)*: eerste citaat hoort niet onder 'dieren in hun geheel'. Het gaat over een stof uit een boom, dus niet over dieren.

Lemma *voeden*: sub II. (Intr.) 1. Voedzaam zijn: van de soort *bonacus* moet zijn van de soort *camelus* = van de kameel, zie ed. Verwijs p. 44 vers 585 ev. en ed. Gysseling vers 1243 ev.

Lemma *vore (III)* onder V.1.: 't.w. saffieren' klopt niet, het gaat om de *smaragdus*.

Lemma *vroet*: onder 1.2. M.b.t. dieren gaat het 4^e citaat (*men segt dat...*) niet over *fulica's* maar over de *scinocus* (zeemonster).

Lemma *vrucht (II)*: zie lemma ***die (IV)***

Lemma *want (II)*: zie lemma ***bedrieghen (II)***

Lemma *wassen (II)*: onder I.A. 1.2.: bij het 2e citaat (*achates*) is geen sprake van een steen in het lichaam van een dier! Zie de complete beschrijving; dit citaat moet hier dus weg.

Lemma *wel (III)*, *wale*: onder III. (Bw.) 2. Ook zonder veel nadruk ...: de 4^e aanhaling gaat niet over de *saura* maar over de *situla*.

Lemma *werc*: onder 5.2.: Bouwsel, bouwwerk. Tweede aanhaling '*dit edel werc*' ... gaat niet over het insect Palladius, maar over het insect bij. Palladius is een even daarvoor aangehaalde Romeinse autoriteit / bron. Ook zo in lemma ***bringhen*** (onder 1.1.); in lemma ***ghestaen*** (onder 2, 1^e aanhaling); in lemma ***ontvaen (II)*** I. M.b.t. een zaak. 1.2. 1^e aanhaling); in lemma ***vaen, vanghen (II)*** onder 2. 1^e aanhaling; in lemma ***werken*** onder 9, 1e aanhaling.

Lemma *werken*: zie lemma ***werc***

Lemma *wie (II)*: onder 2.3, in het citaat over de bijen ('*als de ionc...*' etc.) hoort het deel '*die hem sullen ter neringhen keren*' m.i. grammaticaal bij de volgende volzin. Zie Verwijs (ed.) p. 75, vers 177 t/m 179 is één zin; vers 180 t/m 182 is de volgende zin. Zie ook noot 1 aldaar.

Lemma *winnen*: zie lemma ***el, els***

Lemma *wint (I)*: uit het 6e citaat (*Nat. Bl. aloë*) moeten de eerste twee woorden '*eneghen dagh*' worden weggehaald. Verkeerde begrenzing!

Lemma *wonderlijkheit*: onder 1. In de verbinding *wonderlijkhede scriven* zijn in de aanhaling over de *onocentaurus* de eerste twee letters van *scriuet* weggevallen: *riuēt* → *scriuet*

Lemma *xilobalsamum*: het citaat moet nog met één vers worden uitgebreid om grammaticaal juist te zijn: *...datmen ouer balseme kinnēt hetet opobalsamum bi namen.* Het onderstreepte vers toevoegen.